

ინოვაციური ბიზნესი და ინსტიტუციონალიზმი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ინოვაციური ბიზნესისა და ინსტიტუციონალიზმის ურთიერთკავშირი. ავტორები აღნიშნავენ, რომ თანამედროვე ეპოქაში წარმატებები ბიზნესის განვითარებაში დგინდება წამყვანი სამეცნიერო შედეგების და ინოვაციური გადაწყვეტილებების განვითარების და გამოყენების დონით. ინოვაციური აქტივობა ბევრ ასპექტში დგინდება მაკროეკონომიკური სფეროს ადეკვატური პირობებით: საკანონმდებლო და სამართლებრივ მოქმედებით უზრუნველყოფით, ინოვაციური პოლიტიკით, პოლიტიკური, სოციალური და იურიდიული ინსტიტუტების ერთობლიობით, რომლებიც შეადგენენ ინსტიტუციურ სფეროს.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური გადაწყვეტილებები, სოციალურ-ეკონომიკური ინსტიტუტები, საგადასახადო ამნისტია, ინსტიტუციური სფერო, ინვესტიციური კლიმატი, საბაზრო ტრანსფორმაცია, ნაციონალური ეკონომიკა.

შესავალი

ინსტიტუციური სფერო დ. ნორტის მიერ შემუშავებული ტერმინოლოგიის შესაბამისად – ეს არის ფუძემდებლობის მუდმივად განახლებადი ერთობლიობა, ანუ ყველაზე არსებითი და მდგრადი ინსტიტუტების, პოლიტიკური, იურიდიული და სოციალური წესების ერთობლიობა, რომლებიც ქმნიან ბაზისს წარმოების, გაცვლის და განაწილებისთვის.

ინსტიტუციური სფეროს ფორმირების, განვითარების და ტრანსფორმაციის პროცესი უწყვეტია და გამოიხატება ინსტიტუციურ ცვლილებებში. მოცემული პროცესი განპირობებულია გარე სამყაროს ცვლილებებით და სოციალური ურთიერთქმედების პროცესების გართულებით. ინსტიტუციური ცვლილებების კვლევისას თეორიულ და პრაქტიკულ ინტერესს წარმოადგენს შემდეგი საკითხები: რა არის ინსტიტუციური ცვლილებების მიზეზები; მათი მამოძრავებელი ძალები და ინსტიტუციური ცვლილებების რეალიზაციის ფორმები; შესაძლებელია თუ არა ინსტიტუციური ცვლილებების წინასწარი გასაზრდველი.

მეზმენი ბარათაშვილი

ემდ, პროფესორი

E-mail: barata49@mail.ru

მანანა მარიდაშვილი

სტუ-ს დოქტორანტი

E-mail: manana.maridashvili@gmail.com

ნატო ნატროშვილი

სტუ-ს დოქტორანტი

E-mail: natroshvili1981@gmail.com

ამ საკითხების გადაჭრა ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა, ინსტიტუციური ცვლილებების თეორია ამჟამად ჩამოყალიბების სტადიაშია.

ძირითადი ტექსტი

წარმოქმნის თვალსაზრისით სოციალურ-ეკონომიკური ინსტიტუტების მთლიანი ერთობლიობა შეიძლება დავეყოთ ორ სახეობად: ბუნებრივი და ხელოვნური. ამ განსაზღვრების პოზიციიდან ცალკეული ფენომენი ბუნებრივია, თუ მისი წარმოქმნას არ უსწრებდა წინ სუბიექტის ცნობიერებაში არსებული ესა თუ ის გეგმა, იდეალური მოდელი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ ბუნებრივი ქმედება – ეს არის ავტომატური რეაქცია ამა თუ იმ ცვლილებებზე. ხელოვნური ქმედება ეს არის ისეთი კონსტრუქციები, რომლებიც შექმნილია მიზანმიმართული ადამიანური მოქმედებებით, რომლებიც ხორციელდება იდეალური მოდელის შესაბამისად. კმენგერი სპონტანურად წარმოქმნილ ინსტიტუტებს “ორგანულებს” უწოდებდა, ხოლო შეგნებულად ჩამოყალიბებულებს “პრაგმატულებს”.

ჩვენი აზრით, ინსტიტუციური ცვლილებების კრიტერიუმების პრაქტიკული საჭიროებებისთვის სერიოზული და იდენტიფიცირებადია არა მათი წარმოქმნა, არამედ მათი განხორციელების და რეალიზაციის ხერხი. ინსტიტუციური ცვლილებები რეალიზდება ან ფორმალურად, ან არაფორმალურად. არა ფორმალური ცვლილება ხორციელდება ევოლუციურად, ბევრ შემთხვევაში შემთხვევით, მათი შედეგები არ არის წინასწარ დადგენილი და დადგენილი. გამომდინარე იქიდან, რომ ისინი არაფორმალურია, მათი შეცვლა უფრო რთულია. ფორმალური და არაფორმალური წესების ქმედებე-

ბის საფუძველზე ფორმირდება ინდივიდების ურთიერთქმედების სისტემა. ამასთან, ფორმალური წესები ასრულებენ მინიმუმ სამ მნიშვნელოვან ფუნქციას არაფორმალურობის მიმართებაში. პირველ რიგში ისინი გამოდიან შემზღუდველების როლში, რომლებიც ზღუდავენ არაფორმალურ წესებს. მეორე რიგში, ისინი მუდმივად გამოიყენება, როგორც ახალი არაფორმალური პრაქტიკის წარმოქმნის სტიმულირების ინსტრუმენტი. და მესამე, ისინი წარმოქმნიან საჯარო საფუძველების და რიტორიკული გამოთქმების ენას, რომლებიც ახდენენ არაფორმალური პრაქტიკის კამუფლაჟიას.

ფორმალური ინსტრუქციური ცვლილებების რეალიზაცია ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის (ნორმატიულ-სამართლებრივი) ცვლილების მეშვეობით. ნაციონალურ ძალოვან სტრუქტურებს შეუძლიათ მოახდინონ ინსტიტუტების რეფორმების ინიცირება ან რეაგირება მოახდინონ საზოგადოების ან ცალკეული ჯგუფების ან ცალკეული პირების ზეწოლაზე. მიუხედავად ამისა, ფორმალური ინსტრუქციური ცვლილებები ეს არ არის მხოლოდ ნაციონალური ძალოვანი სტრუქტურების პრეროგატივა.

შევვიძლია გამოვყოთ ინსტრუქციური ცვლილებების სამი დონე:

- ზენაციონალური – მისი სუბიექტებია სახელმწიფოთაშორისო საზოგადოებები. ასეთი ინსტრუქციური ცვლილებების მაგალითებია ევროსაბჭოს შექმნა, რომელიც წარმოადგენს ქვეყანათშორის ურთიერთქმედების ახალ ფორმას, რომელიც თავის მხრივ ვარაუდობს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ თანამშრომლობას. ევროსაბჭოს წევრ-ქვეყნებმა განახორციელეს სუვერენიტეტის დელეგირება ზოგადი ინსტიტუტებისთვის ისეთი ამოცანების გადასატრიალად, რომლებიც დგას ყოველი ქვეყნის წინაშე, მაგრამ მათი ერთობლივად გადაჭრა ბევრად ეფექტური იქნებოდა.

- სახელმწიფოს დონეზე შეიძლება ვისაუბროთ როგორც მსხვილმასშტაბიანი ინსტრუქციური ცვლილებების შესახებ, რომელთა შედეგად იცვლება ეკონომიკური სისტემის ტიპი, ასევე ინსტიტუტების სისტემური შექმნის შესახებ, მაგალითად: ფდ. რუზველტის “ახალი კურსი” აშშ-ში, საბაზრო რეფორმები 1990-იანებში ჩვენს ქვეყანაში; ასევე ინსტიტუტების შექმნის შესახებ ცალკეული სექტორების დონეზე და ა.შ.

- ფირმის დონეზე – ცვლილებების საგანია შეთანხმება, რეგულირებადი ურთიერთობა ფირმებს შორის და შიდა ინსტიტუციური შეთანხმება.

ყველა ამ დონეზე შესაძლებელია ინსტრუქციური ცვლილებების, როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური რეალიზაცია. შესაძლებელია არაფორმალურობის ინსტიტუტების ცვლილება ფორმალურობის ინსტიტუტების ქმედებით. მაგალითად, საგადასახადო განაკვეთის გაზრდით ფორმირდება გადასახადების თავიდან აცილების მექანიზმი. შესაძლებელია არაფორმალურობის ინსტიტუტის ფორმალიზაცია მეტად პოზიტიური შედეგებით, მაგალითად, საზღვარგარეთ შენახული კაპიტალის ამნისტია, ასევე წარმატებული საგადასახადო ამნისტია გახდა ინვესტიციური კლიმატის გაჯანსაღების და ეკონომიკური აქტივობის გამოცოცხლების ხელშემწყობი.

არაფორმალური ცვლილებები შეიძლება თან სდევდეს ფორმალურებს და იყოს ნეიტრალური ან საწინააღმდეგო მათ მიმართ. ზოგი ინსტიტუტები, რომლებიც მყარდება ნორმატიულად, არაფორმალურიდან ხდება ფორმალური, სხვები კი ფორმალურობის ასპექტში ადრინდელი მნიშვნელობის დაკარგვის შემდეგ ხდებიან არაფორმალურები.

ტ. ვებლენის მტკიცებით ინსტრუქციური ცვლილებების ძირითადი მიზანია შეუსაბამობა ჩამოყალიბებულ ინსტიტუტებს, ცვალებად პირობებს და გარე სამყაროს შორის შეიძლება დავამტკიცოთ, რომ ინსტრუქციური ცვლილებების მთავარი მიზეზია რეალურობის გართულება, იმ პირობების განვითარება და ცვლილება, რომლებშიც არსებობს საზოგადოება, კერძოდ მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება, წარმოების მასშტაბების ზრდა, ახალი რესურსების ჩართვა წარმოებაში, ახალი ტექნოლოგიების განვითარება, ეკოლოგიური და სხვა შეზღუდვების წარმოქმნა, მოსახლეობის სოციალური და კულტურული მოთხოვნების გაფართოება, როგორც ფურცლოვანი ზრდის შედეგად, ასევე სოციალური შედარების პროცესების მსვლელობის დროს, როდესაც მოსახლეობა ეცნობა სხვა სრულყოფილ კულტურულ მაგალითებს და ცდილობს მიაღწიოს მათ.

გრძელვადიან პერიოდში შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ არამიზნობრივი ინსტიტუტები წყვეტენ თავის არსებობას კეთილგანწყობილი სამყაროს გარეთ. მაგრამ მოკლევადიან გეგმაში, ლ. ედვინსონის აზრით, “ეკონომიკურ კონტექსტში ევოლუციურ პროცესებს ყოველთვის როდი მივყავართ ოპტიმალურ შედეგებამდე”.

დ. ნორტმა სცადა გამოერკვია ინსტრუქციური ცვლილებების კონკრეტული წყაროები “ცვლილებების წყაროებია ცვალებადი შედარებითი ფასების ცვლილებები, როგორც წესი, შედეგ-

ბა წესების, ნორმების და იძულების ადაპტაციისგან დასაშვები შესაძლებლობის ფარგლებში, რომლებიც ქმნიან ინსტიტუციურ სისტემას”.

უნდა დავეთანხმოთ, რომ აქცენტი ფასების ცვლილებაზე, როგორც წონასწორობის დარღვევის მთავარ წყაროზე და ინსტიტუციური ცვლილებების წყაროზე, უდავოდ სწორია უშუალოდ საბაზრო ინსტიტუტების ანალიზის დროს.

ტრანსფორმირებად ეკონომიკაში ინსტიტუციური ცვლილებების მთავარი მიზეზია სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები, რომლებშიც არსებობენ ინსტიტუტები. შეუსაბამობა შეცვლილ პირობებსა და ინსტიტუტებს შორის მდგომარეობს შემდეგი: მოსახლეობის ცხოვრების დონის დაცვა, წარმოების შემცირება, პროდუქტების და მომსახურების ხარისხის ვარდნა. ასეთ პირობებში საზოგადოებაში ჩნდება მიზანმიმართული ინსტიტუციური ცვლილებების მოთხოვნილება. მოცემული დროისთვის საქართველოში აღინიშნება მოთხოვნილების ზრდა ფორმალურ ინსტიტუტებზე. აქტიურად განიხილება გახსნილობის აუცილებლობა “გადასახადების თავიდან აცილების” უარყოფა, საქმის წარმოების წესების დაცვა, ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენება. ანუ, საუბარია არაფორმალური ინსტიტუციური ურთიერთობიდან ფორმალურ ურთიერთობაზე გადასვლაზე.

ინსტიტუციური ცვლილებების ფორმალურობის პროცესი ხორციელდება შემდეგ ალგორითმში:

1. კონფლიქტის არსებობა არაფორმალურ და ფორმალურ ინსტიტუტებს შორის;
2. მათი კვეთის საზღვრების მოძებნა, სიგნალების გაცვლა დაინტერესებულ მხარეებს შორის.
3. ქმედებების შეთანხმება;
4. ფორმალური ინსტიტუტების მხარდაჭერა კონტრაგენტების მიერ.

ამ ალგორითმის ილუსტრაციად შეიძლება ჩაითვალოს გადასვლა ფიზიკური პირების შემოსავლების პროგრესირებადი დაბეგვრიდან ერთიან საბაზო საგადასახადო განაკვეთზე.

ფორმალური, შეგნებითი და მიზანმიმართული ინსტიტუციურ ცვლილებებს შეიძლება ეუ-

წოდოთ ინსტიტუციონალური პროექტირება. ისინი რეალიზდება ადრე არსებული ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების დაბრუნებით, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზის გამო გაქრნენ პორიზონტიდან, ასევე არაფორმალური ინსტიტუტების რეალიზაციით, ინსტიტუტების იმპორტის მეშვეობით და მათზე ადრე არსებული წარმოდგენის მიხედვით ინსტიტუტების შექმნის გზით.

საბაზრო ტრანსფორმაციის მსვლელობის დროს საქართველოს ეკონომიკის ინსტიტუციური სფეროს ცვლილებები მოიცავდა:

1. საკუთრების ფორმის ცვლილება - პირველ ეტაპზე დგას ორიენტაცია საკუთრების ფორმის განვითარებაზე შემდგომში - პრივატიზაციის კურსი.
2. გარე ვაჭრობის და სავალუტო კურსის ლიბერალიზაცია.
3. სოციალური საჭიროებებისთვის აუცილებელი მასალების ხარჯვის პრიორიტეტების ხელახალი ორიენტაცია: ჯანმრთელობა, განათლება, საცხოვრებელ-კომუნალური მეურნეობის და ინფრასტრუქტურის არსებობა. ამ სფეროს ფინანსირების გადასვლა საზოგადოებრივი მოხმარების ფონდების ხარჯზე, საურავი მომხმარებლების ხარჯზე.
4. საგადასახადო რეფორმა, რომელიც მოიცავს გამოთვლის და კონკრეტული გადასახადების გადახდის წესების მარეგულირებელი საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიღებას.

დასკვნა

ამრიგად, მოცემული დროისთვის ბიზნეს გადასვლა განვითარების ინოვაციურ გზაზე არის ერთერთი პრიორიტეტი, რომელიც მიმართულია ნაციონალური ეკონომიკის მდგრადობის და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის უზრუნველყოფაზე. წარმატება ამ პოლიტიკის რეალიზაციაში პირდაპირ არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად სასურველი ეკონომიკური და სამართლებრივი პირობები იქნება შექმნილი ინოვაციური ბიზნესის აქტივაციისთვის, ანუ დამოკიდებულია შესაბამისი ინსტიტუციური სფეროს შექმნაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. м.: экономика. 1997. с.533.
2. Менгер. Основания политической экономии.. м.: экономика. 1992. с.435.
3. Веблен Т. Теория праздного класса: экономическое исследование институций. м.: экономика. 1984. с.685.
4. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях. м.: экономика. 2005. с.448.
5. Ларичев о.и. теория и методы принятия решение, а также хроника событий в волшебных странах. м.: логос, 2002. с.392.
6. Тронин ю.н. управленческие решения. м.: юнити-дана. 2004. с.310
7. Балдин к.в. управленческие решения: теория и технология принятия. м.: проект, 2004. с.304
8. ბარათაშვილი ე., თაკაღანძე ლ. მენეჯ-მენტი და ადმინისტრირება. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2011. გვ. 453-455.

INNOVATIVE BUSINESSES AND INSTITUTIONALIZATION

EVGENI BARATASHVILI

Doctor of economic science, professor of GTU

E-mail: barata49@mail.ru

MANANA MARIDASHVILI

Senior Teacher of GTU

E-mail: manana.maridashvili@gmail.com

NATO NATROSHVILI

Doctoral student of GTU

E-mail: natroshvili1981@gmail.com

Summary

This article discusses the relationship between institutionalization and innovative businesses. The authors note that in the modern era success in business is achieved by the scientific developments and innovative solutions for the development and application of leading set level. Innovative activity in many aspects is achieved by macroeconomic conditions of adequate legislative and law-enforcement by providing innovative policy, political, social and legal institutions that are in the field of instutitsiun.